

Els marges de l'oasi: un balanç d'urgència de l'edició teatral (2000-2011)

Francesc Foguet i Boreu

Grup de Recerca en Arts Escèniques / Universitat Autònoma de Barcelona

Un dels dèficits que qüestiona l'oasi de prosperitat que, en aquestes darreres dècades, sembla que han viscut les arts escèniques als Països Catalans és la precarietat de les edicions de llibres, siguin de literatura dramàtica o d'estudis i assaigs de reflexió teòrica. Si fem un balanç d'urgència d'aquest primer decenni del segle XXI, podem constatar que, tot i els avenços experimentats, no s'ha resolt el caràcter estructural d'aquesta mancança i fins i tot s'ha produït —sobretot en l'àmbit de les col·leccions de literatura dramàtica— una reculada important que corre el perill d'esdevenir crònica. Al marge dels equívocs, malentesos i prejudicis al voltant de la finalitat del teatre; al marge de les tensions entre la visió artística i l'acadèmica, o al marge de l'antiintel·lectualisme acomplexat de bona part del gremi, resulta paradoxal que l'escena catalana perdi, cada vegada més, espais per a lectura, la reflexió, el debat o la crítica, consubstancials al fet teatral, en uns moments en què les arts de l'espectacle s'han convertit en un dels sectors més actius de la cultura.¹ Certament, els nous suports i les noves vies de difusió virtuals poden obrir una finestra a un món global, bigarrat, volàtil i competitiu, però es fa difícil que puguin atreure gaires mirades, si ni les més properes —les més locals— s'hi aboquen amb prou interès. I això que —ho reconeguim o no alguns professionals— l'edició de teatre, en un sentit ampli, esdevé no tan sols un gran mitjà sociohistòric de formació i coneixement de l'imaginari col·lectiu i del seu potencial artístic, sinó també un valuós indicador de l'estat qualitatiu de les arts escèniques i de la cultura en general, i, no cal dir-ho, de la pluralitat ideològica, del grau de llibertat de pensament, de l'esperit crític i de l'exigència eticoestètica de què gaudeixen.

1. Vegeu, en aquest sentit, Manuel MOLINS (2006): «Resistència i riurecràcia (per Galileu i Sísif)», dins Francesc FOGUET i Pep MARTORELL (coord.), *L'escena del futur. Memòria de les arts escèniques als Països Catalans (1975-2005)*, Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa, p. 47-73. [A més de Manuel Molins, agraïm a Antoni Nadal, Biel Sansano i Núria Santamaria les acurades observacions que ens han fet a la primera versió d'aquest article.]

La retracció de les col·leccions de literatura dramàtica

El fenomen més desolador d'aquesta primera dècada del segle és comprovar com les col·leccions històriques de literatura dramàtica, «El Galliner» (1970) d'Edicions 62 o «Teatre Tres i Quatre» (1976) de l'editor Eliseu Climent, han anat perdent cada volta més regularitat fins al punt de ser gairebé testimonials o de publicar per mers compromisos contrets amb entitats premiadores.² Així i tot, a més de nombroses traduccions, totes dues han publicat textos de dramaturgs contemporanis: d'una banda, la barcelonina «El Galliner» ha emparat peces de Carles Batlle, Sergi Belbel, Josep M. Benet i Jornet, Toni Cabré, Jordi Casanovas, Guillem Clua, Lluïsa Cunillé, Jordi Galceran, Jordi Prat o Gerard Vázquez; de l'altra, la valenciana «Teatre Tres i Quatre» ha incorporat obres de Carles Alberola (sol o en col·laboració amb Roberto García), Àngels Aymar, Enric Benavent, Juli Disla, Octavi Egea, Daniela Feixas, Josep Julien, Albert Mestres, Manuel Molins, Jaume Policarpo, Rodolf i Josep Lluís Sirera, Joan Solana, etcètera.

L'agreujament de la crisi de l'edició teatral, diagnosticada fa uns quants anys per Francesc Massip,³ ha conduït a la minva molt preocupant del nombre de llibres publicats per les editorials històriques. És probable que, en contrapartida, la funció que havia jugat «El Galliner» a l'hora d'incloure en la seva nòmina els dramaturgs en actiu i les traduccions al català de la literatura dramàtica universal sigui assumida, salvant totes les distàncies, per «Textos a Part. Teatre Contemporani» (1998), d'Arola Editors (Tarragona), i, més secundàriament, per «Bromera Teatre» (1989), de l'editorial Bromera (Alzira).

2. Edicions 62 –com més va més mercantilitzada– sembla que mantingui per inèrcia «El Galliner», mentre que, des del 2007, ha deixat en estat agònic l'«Óssa Major Teatre» (1998), després de publicar-hi textos de Carles Batlle, Jordi Coca, Jordi Galceran, Joan Guasp, Jordi Sala, Jordi Teixidor o, entre d'altres, Gerard Vázquez. Tres i Quatre, al seu torn, prou feina té de sobreviure, assetjada com està per les polítiques filogenocides del Partit Popular valencià. Altrament, és ben desagradable haver d'aixecar acta de defunció, el 1999, de la benemèrita «Catalunya Teatral», de l'editorial Millà, i també, el 2008, de «Teatre-Entreacte», editada per l'Associació d'Actors i Directors Professionals de Catalunya, dues col·leccions singulars que omplien un espai ara badívol. Per a una aproximació panoràmica de les dècades anteriors, vegeu Francesc FOGUET (1998): «Notícia sobre les col·leccions teatrals catalanes de 1988 ençà: entre la continuïtat i la diversificació», *Faig Arts*, núm. 38 (novembre), p. 73-83.

3. Francesc MASSIP (2004): «La crisi de l'edició teatral», *Avui*, 18 d'octubre, p. 4.

Ideada per Joan Cavallé, «Textos a Part. Teatre Contemporani» ha publicat gairebé un centenar de títols de l'heteròclita dramaturgia catalana contemporània, bona part dels quals procedeixen de premis: Carles Batlle, Carlos Be, Josep M. Benet i Jornet, Marta Buchaca, Toni Cabré, Llorenç Capellà, Joan Casas, Joan Cavallé, Guillem Clua, Jordi Coca, Lluïsa Cunillé, Josep M. Diéguez, Beth Escudé, Jordi Faura, Daniela Feixas, Ignasi Garcia, Rosa M. Isart, Josep Julien, Carles Mallol, Albert Mestres, Josep M. Miró, Manuel Molins, Enric Nolla, David Plana, Pere Riera, Marc Rosich, Jordi Sala, Vicent Tur o Gerard Vázquez, entre molts d'altres. Més atenta a la difusió en l'ensenyament, i de vegades amb un excés de zel didactista, «Bromera Teatre» ha anat editant, amb un ritme més pausat, textos d'autors contemporanis com ara Pasqual Alapont, Carles Alberola (amb Roberto García), Jordi Faura, Manuel Molins, Josep Lluís i Rodolf Sirera, entre d'altres.⁴

Altres col·leccions, molt més perifèriques encara, han vingut a prendre el relleu a les històriques, cada vegada més resignades a la despatrimonialització: «Teatre de Butxaca» (1995), de la lleidatana Pagès Editors, que continua destil·lant títols amb comptagotes d'autors com ara Emili Baldellou, Romà Comamala, Lluïsa Cunillé o Toni Cabré, i «Teatre» (2000), de l'editorial valenciana Denes, amatent als textos adreçats a un públic lector jove d'autors diversos: Carles Armengol, Josep M. Diéguez, Jordi Ferrer, Joan Guasp, Ignasi Moreno, Empar Vayà, Òscar Vilarroya, etcètera, tot i que també ha fet conèixer *Dos drames i una farsa* (2002), tres peces inèdites de Vicent Andrés Estellés.⁵

Un fenomen sorprenent —que pot ser efímer, amb el tomb que ha fet la política illenca el 2011— és la florent revifalla de l'edició de literatura dramàtica a les Illes Balears, que tanmateix sembla que en els darrers temps hagi patit una refrenada o un alentiment, amb col·leccions com ara «Tespis» (1993), impulsada per la Universitat de les Illes Balears i el Consell Insular de Mallorca; «Llibres del Món i de la Bolla» (1996), d'El Gall Editor, i «Col·lecció de Teatre» (1996), de l'editorial Mediterrània-Eivissa, que s'afegeixen a les més institucionals que anotarem més endavant. Amb una preferència

4. Bromera disposa també d'una col·lecció específica de teatre infantil, anomenada «Teatre Micalet» (1995), que en aquesta darrera dècada ha publicat autors com ara Pep Albanell, Juli Disla o Manuel Molins, per citar-ne els més destacats.

5. Si bé Pagès Editors manté congelada «Teatre de Repertori», continua publicant les peces de Joan-Andreu Vallvé a la col·lecció «Teatre de Titelles». A València, d'altra banda, Tàndem ha editat també, en la col·lecció multigenèrica «La Bicicleta Negra», els textos dels guanyadors (Joan Carles Simó, Joan Giralt, Joan Guasp o Octavi Egea) del premi de teatre juvenil Vila de Paterna.

per l'autoria illenca, «Tespis» ha recuperat dramaturgs «clàssics» com ara Jaume Vidal Alcover o Blai Bonet, al costat d'altres de contemporanis (que, en alguns casos, veuen impresos els seus primers textos): Joan Carles Bellviure, Josep Ramon Cerdà, Biel Jordà, Miquel López-Crespí, Josep Pere Peiró o Gabriel Sabrafín, entre d'altres. Igualment especialitzada en els dramaturgs —més o menys ocasionals— de filiació illenca, «Llibres del Món i de la Bolla» ha estampat textos d'Alexandre Ballester, Joan Guasp, Bernat Joan, Jaume Miró, Antoni Oliver, Ponç Pons, Gabriel Sabrafín, Pere Salas, entre molts d'altres. Amb una atenció exclusiva a l'autoria eivissenca, «Collecció de Teatre», de l'editorial Mediterrània, ha donat llum a textos de Bernat Joan, Vicent Ferrer i Vicent Tur.⁶

Per concloure aquesta apressada panoràmica sobre les colleccions teatrals, caldria destacar-ne encara, tot i la seva poca presència, tres més de difusió molt reduïda (es deixen seduir les editorials pel pedigrí del gènere?): «Teatre» (2002), de la valenciana Brosquil Edicions, que ha acollit textos de Marc Artigau, Blanca Bardagil (amb Montserrat Mas), Carles Cortés, Miquel Àngel García i López, Albert Hernández, Leandre Iborra, Josep Lluís

6. Vegeu Antoni NADAL (2001): «Les edicions teatrals d'autors Balears en el segle XX», *Lluc*, núm. 821-822 (març-juny), pp. 7-10, i Gabriel SANSANO (2008): «Esponerosa literatura dramàtica balear», *Caràcters*, núm. 43 (abril), p. 45. En un treball inèdit sobre l'edició teatral a les Illes Balears durant els anys 2001-2010, el mateix Nadal ens informa que el panorama encara és més ufanós, malgrat que no s'hagi vist correspost per una visibilitat més òbvia en els mitjans de comunicació. Nadal quantifica l'increment notable de les edicions d'autors contemporanis (que han passat d'una mitjana anual de 5,5 a la dècada dels noranta a la de 9,6 en el primer decenni del segle XXI) i, a més de les colleccions citades, n'annota l'aparició d'altres de difusió encara més limitada, entre les quals val la pena de ressenyar: «La Pinyeta» (2005, El Gall Editor), dedicada al teatre infantil (Guillem d'Efak, Joan Guasp, Bernat Joan, Pere Morey); «L'Argentera, Teatre» (2007, Edicions Can Sifre), que ha editat textos de Joan Gomila, Joan Guasp, Albert Herranz, Miquel Mestre, Mario Riera i Marià Villangómez; «Paraula de Dramaturg» (2009, Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears), que ha donat veu a Alexandre Ballester, Pepita Escandell, Vicent Ferrer, Joan Guasp, Jaume Miró, Josep Pere Peiró i Aina Tur; «Teatre» (2010, Lleonard Muntaner), que ha iniciat la seva trajectòria amb *Adults normals*, de Jaume Miró, i «Teatre» (2011, Documenta Balear), que ha publicat dues peces de teatre infantil i juvenil de Toni Olivé i Aina Dols. Dues altres bones iniciatives, que són un símptoma del bon estat de les arts escèniques a les Illes (almenys fins ara), van ser l'edició de les antologies *Material acústic antiàillant. Teatre radiofònic d'autors de les Illes Balears* (2008), coordinada per Josep Ramon Cerdà, i *XX Aniversari. Encontre de teatre en català a l'ensenyament secundari* (2009).

Roig o Jordi Sala; «Talia» (2000), de la vallenca Cossetània, que, a més d'editar el teatre de Pere Mialet i Rabadà, ha incorporat els textos d'autors com ara Carles Armengol, Joan Cardona, Antoni Cisteró, M. Mercè Cuartiella, Josep M. Diéguez, Octavi Egea, Llätzer Garcia o Adriana Herrero, i la novençana «Teatre» (2009), d'Onada Edicions de Benicarló, que ha fet conèixer tres peces d'autoria jove: Marc Artigau, Rosa M. Isart o Albert Pijuán.

Algunes de les col·leccions que hem citat s'han vist temptades de publicar els textos de les obres que es trobaven en cartell —potser seguint un criteri mercantil de resultats dubtosos— o han assumit el compromís d'editar els títols guanyadors de premis teatrals (en algun cas, aquest és el seu únic eix d'interès), un tema que reclamaria tot un monogràfic d'*Estudis Escènics* que en sabés treure punta crítica. Malauradament, el resultat més constatable d'aquesta, diguem-ne, política editorial ha estat la devaluació del crèdit dels catàlegs de les col·leccions fins al punt de diluir els criteris de qualitat que, abans, filtraven els textos. Com argumentava Núria Santamaria, se'n publiquen molts —i també se n'estrenen força— que es troben en una fase encara massa embrionària, sense arribar al nivell exigible, i que, en comptes de guiar-se per dissenys estètics, sovint responen a formularismes, modes o febrades.⁷ D'altra banda, en aquests darrers temps, algunes de les col·leccions esmentades, que han tingut l'encert de donar a conèixer dramaturgs inèdits o amb poca visibilitat, han alentit de manera notòria el ritme de publicació o bé han desaparegut —o estan a punt de fer-ho— del tot. Essent així, la incògnita sobre l'evolució de les col·leccions teatrals és, fet i fet, saber si aquesta devaluació de la qualitat, si aquesta perifèrització —tant de bo fos una descentralització!—, i si aquesta retracció que hem indicat són terminals, cròniques o conjunturals.

Amb tota probabilitat, sense desmerèixer el catàleg de les col·leccions citades, el projecte editorial més interessant d'aquesta dècada és «En Cartell», de RE&MA12 (2002-2010), ideat i confeccionat per Albert Mestres. De format molt senzill i econòmic, es proposava de brindar als autors i als teatres una plataforma d'edició i de difusió perquè poguessin fer arribar als seus espectadors els textos que estrenaven. Durant aquesta primera dècada del segle, «En Cartell» ha permès de disposar en lletra impresa —juntament amb la seva derivació «Off Cartell»— de les peces representades en les sales alternatives, especialment a la Sala Beckett de Barcelona, tant de la dramaturgia catalana (Andreu Carandell, Jordi Casanovas, Enric Casasses, Lluïsa Cunillé,

7. Vegeu Núria SANTAMARIA (2007): «Molts són prou o són massa?», *Pausa*, núm. 27, juliol, pp. 19-24.

Ricard Gázquez, Ramon Gomis, Carles Mallol, Jaume Melendres, Albert Mestres, Pau Miró, Manuel Molins, Enric Nolla, Jordi Prat, Gemma Rodríguez, Marc Rosich, Pere Solés, Victòria Szpunberg, Jordi Teixidor), com estrangera (Edward Bond, Martin Crimp, Conor McPherson, Ferenc Molnár, Lars Norén, Fausto Paravidino, Roland Schimmelpfening, John Synge). Malgrat el buit que cobria, la col·lecció va haver de plegar veles al cap de vint-i-cinc números i cinquanta-cinc textos estampats en sis anys. A parer de Mestres, el tancament de la iniciativa fou degut a les motivacions següents: «En primer lloc, la minsa resposta de les sales de teatre a les quals anava sobretot adreçada la col·lecció, si n'exceptuem el suport continuat i la fe en el projecte de l'Obrador de la Sala Beckett. [...] Les dificultats per trobar suports, el poc interès dels que més haurien d'estar-hi interessats i la sensació de nedar a contracorrent ens han fet comprendre que, si bé l'escriptura teatral viu probablement un moment d'or a Catalunya, encara no és prou madura ni prou considerada perquè això es manifesti clarament».⁸

Tot amb tot, cal posar en relleu el bon criteri —que cada vegada també es va perdent— d'editar els textos que programen els teatres de titularitat pública o amb un suport públic important en col·leccions més o menys *ad hoc*: el Teatre Nacional de Catalunya en publica dues, «TNC» (1998) i «T-6» (2002), editades fins ara per Proa (la segona, actualment, per Arola); els Teatres de la Generalitat Valenciana, també en té dues: la «Max Aub» (1992), dedicada al premi homònim, i «Textos en Escena» (2001), que recull les obres de producció pròpia (en totes dues la presència del castellà és aclaparadora); el Teatre Lliure inclou, des dels anys vuitanta, en els seus programes artístics els textos de l'escenificació; el Teatre Principal de Mallorca coedita amb El Gall Editor la «Col·lecció Fundació Teatre Principal de Palma» (2004), i el Teatre del Mar —un altre encomiable projecte mallorquí— aplega en la col·lecció homònima (2004) les peces procedents dels seus muntatges, com també ho ha fet fins ara el Centre d'Arts Escèniques de Reus amb «Textos del Centre d'Arts Escèniques de Reus» (2005).⁹ Sense ser, pròpiament, cap teatre, l'Institut d'Estudis Ilerdencs ha encetat la sèrie de textos dramàtics de «Les

8. Albert MESTRES (2009): «Nota», dins Pau MIRÓ, *Búfals. Lleons. Girafes*, Barcelona: RE&MA 12, p. 5. Confiem que la nounada Associació Cultural Editorial Tria —una altra iniciativa excel·lent— tingui més bona sort i pugui consolidar el seu projecte i, especialment, la col·lecció «Tria de Teatre» (2009), que s'autobatejà amb dos textos de Josep Lluís Roig Sala.

9. Cal lamentar, en canvi, que la Fundació Romea per a les Arts Escèniques no deixés cap treva a l'efímera «Columna Romea» (2002).

Talúries» (2009), procedents del premi del mateix nom que concedeix anualment.

Gràcies a aquestes col·leccions teatrals, a més de les traduccions de textos al català i les reedicions o adaptacions de clàssics, disposem de l'edició de les peces de diversos dramaturgs contemporanis, tant de trajectòria més o menys dilatada com per exemple Carles Alberola, Àngels Aymar, Carles Batlle, Sergi Belbel, Josep M. Benet i Jornet, Lluïsa Cunillé, Josep M. Diéguez, Octavi Egea, Beth Escudé, Albert Mestres, Manuel Molins, Josep Pere Peiró, Rodolf Sirera, Gerard Vázquez, Manuel Veiga; com de les darreres fornades: Joan Carles Bellviure, Guillem Clua, Vicent Ferrer, Pere Fullana, Biel Jordà, Josep M. Miró, Pau Miró, David Plana, Pere Riera, Marc Rosich, Victòria Szpunberg o Miquel Àngel Vidal, per citar-ne alguns. A males penes, els uns i els altres han pogut anar editant les seves obres, i s'ha creat una dinàmica favorable (encara que discreta) a l'intercanvi de propostes i al diàleg amb els professionals, els lectors i la crítica teatrals. Això no obstant, amb el pretext de la crisi econòmica, bona part dels teatres públics, començant pel TNC, ha renunciat a tenir un bon servei de publicacions propi i, darrerament, ha limitat fins a extrems insignificants i esveradors l'edició dels textos. No cal dir que, preocupats pels índexs d'aforament i per la rendibilitat política imminent dels seus teatres, la recerca, l'assagisme o la preservació de la memòria escènica —que estan als antípodes de l'immanentisme i de l'oportunisme amb què actuen— no entren dins de l'òrbita dels seus interessos.

Sigui com vulgui, tal com ha estudiat exhaustivament Enric Gallén, les col·leccions teatrals de signe institucional i les de les cases editores privades han incorporat nombroses traduccions al català d'alguns dels dramaturgs més reputats, moltes de les quals s'han estrenat en els escenaris catalans: Howard Barker, Thomas Bernhard, David Hare, Elfriede Jelinek, David Mamet, Martin McDonagh, Harold Pinter, Tom Stoppard, Michel Vinaver, per ressaltar també alguns noms.¹⁰ Fins al punt que, segons la versió optimista de Gallén, «el teatre català s'ha anat consolidant gradualment i avui, en temps de globalització, està prou al dia tant pel que fa a la presència de la dramaturgia clàssica universal, com, sobretot i especialment, de la més contemporània d'arreu del món».¹¹

10. Vegeu Enric GALLÉN (2009): «Traduir teatre en el mercat del nou mil·lenni», dins Montserrat BACARDÍ i Pilar GODAYOL (coord.), *Una impossibilitat possible. Trenta anys de traducció als Països Catalans (1975-2005)*, Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa, pp. 121-142.

11. *Ibidem*, p. 132.

En escanvi, des del punt de vista institucional, sense que es tracti d'un projecte pròpiament d'edició sinó de difusió internacional del teatre català contemporani amb funcions de suplència cultural, l'Institut Ramon Llull i la Sala Beckett / Obrador Internacional de Dramatúrgia van crear el 2009 una base de dades anomenada «Catalandrama» que es proposa de recollir informació sobre les traduccions de textos dramàtics catalans a altres llengües i promoure'n el coneixement. Des del seu lloc web (www.catalandrama.cat), els internautes d'arreu del món —prèvia identificació i acceptació d'unes condicions sobre drets d'autoria— poden sol·licitar el text que els interessi en format pdf.¹² Sense abandonar l'oceà procel·lós de la virtualitat, hi ha alguns dramaturgs, sobretot els més joves, que s'han decidit a publicar directament els textos a la xarxa, la *bibliotheca universalis*, animats pels avantatges de l'(auto)edició digital, la difusió immediata i planetària, i l'accessibilitat i el dinamisme del mitjà.

No cal menysprear tampoc l'esforç que s'ha fet en aquests darrers anys, des de la investigació teatral, per donar a conèixer l'obra completa d'autors com ara Pere Capellà (*Obres completes*, 2 volums, a cura de Maria Magdalena Alomar Vendrell, publicats per l'editorial Moll el 2004 i el 2006) o Juli Vallmitjana (*Teatre*, 2 volums, a cura de Francesc Foguet i Albert Mestres, publicats per Edicions de 1984 el 2006). Ni cal oblidar els projectes d'edició, encara en curs, de l'obra teatral d'alguns (en falten tants!) dels clàssics teatrals: Salvador Espriu, pel Centre de Documentació i Estudi Salvador Espriu i Edicions 62, que ha afegit, a la sèrie, *Fedra. Una altra Fedra, si us plau* (2002), a cura de Miquel Edo; Josep Maria de Sagarra, per Edicions Tres i Quatre, en una edició a cura de Narcís Garolera, amb la col·laboració de Miquel M. Gibert, que ha publicat els quatre primers volums, entre el 2006 i el 2009; Vicenç Albertí, per l'Institut Menorquí d'Estudis, que ha revisitat les seves traduccions d'*El barber de Sevilla* (a cura de Josep Ramon Cerdà,

12. *Visat*, la revista digital de literatura i traducció del Pen Català, també ha dedicat diverses pàgines a dramaturgs catalans de tots els temps, amb el propòsit de difondre les traduccions dels seus textos a altres llengües (vegeu www.visat.cat). D'altra banda, les Éditions de l'Amandier de París han publicat, en la col·lecció «Théâtre Étranger», les traduccions al francès de textos d'Àngels Aymar, Carles Batlle, Josep M. Benet i Jornet, Joan Brossa, Joan Casas, Jordi Pere Cerdà, Narcís Comadira, Lluïsa Cunillé, Beth Escudé, Salvador Espriu, Albert Mestres, Manuel Molins, David Plana i Rodolf Sirera. Més esporàdicament, la Fundación Autor de la SGAE ha incorporat, en la col·lecció «Teatroautor», algunes traduccions a l'espanyol de peces de Carles Alberola, Carles Batlle, Sergi Belbel, Jordi Galceran, Paco Mir o Manuel Veiga, entre d'altres.

2009), *El baró* (a cura de Pilar Carrasco, 2009) i *La viuda astuta* (a cura de Margarida Cursach, 2010), i, per bé que es trobi en un procés molt incipient, Santiago Rusiñol, en aquest cas en una versió digital, sota la direcció general de Vinyet Panyella i el patrocini de l'Institut d'Estudis Catalans. En aquest sentit, cal subratllar la presència notable de dramaturgs en la Biblioteca Catalana d'Arola Editors (2001-2007, de moment estroncada), que va publicar, sota la direcció de Magí Sunyer: Víctor Balaguer (*Tragèdies*, a cura de Pere Farrés), Joan Puig i Ferrer (*Teatre complet*, a cura de Guillem-Jordi Gralls), Josep Robrenyo (*Teatre català*, a cura d'Albert Mestres) i Josep Pin i Soler (*Teatre*, a cura d'Enric Gallén). A més a més, cal tenir present la quota de la literatura dramàtica catalana (Joan Ramis, Àngel Guimerà, Santiago Rusiñol, Joan Puig i Ferrer, Joan Oliver, Salvador Espriu, Manuel de Pedrolo, Josep M. Benet i Jornet, Jordi Teixidor, Rodolf Sirera) en col·leccions adreçades a l'ensenyament secundari com ara «Les Eines» (1999), de Proa, o «Educació 62» (2005), d'Edicions 62, entre d'altres de més efímeres. Amb tot, és de doldre que l'animació a la lectura de teatre —i també les possibilitats pedagògiques que té— sigui un potencial tan desatès en tots els àmbits de l'ensenyament, en què la literatura dramàtica continua essent, tant en els plans d'estudi com en els llibres de text o les lectures prescriptives, la ventafocs incompresa i passatgera dels gèneres literaris.¹³

13. Es troba encara en un procés incipient el projecte Repertori de Teatre Català (RTC, 2010), coordinat per Francesc Foguet i Albert Mestres i promogut per la Institució de les Lletres Catalanes, l'Institut del Teatre de Barcelona, el Teatre Nacional de Catalunya i el Teatre Principal de Palma, que pretén oferir, a les companyies i als directors teatrals sobretot, un ventall de textos —de tots els temps— susceptibles de ser revisitats de manera periòdica pel seu valor representatiu. L'objectiu fonamental del RTC és constituir un repertori articulat d'obres que faciliti l'accessibilitat a un conjunt de textos per a la representació, d'una banda, i, de l'altra, la divulgació d'un corpus dramàtic a un públic tan ampli com sigui possible: professionals del teatre, estudiants d'arts escèniques, lectors de literatura dramàtica, aficionats, etcètera. El projecte del RTC preveu que els textos del corpus es puguin consultar i obtenir, de manera gratuïta, en una pàgina web d'accés lliure.

La fragilitat de l'edició dels estudis i assaigs

Una de les febleses més flagrants que arrossega el sistema teatral català és les dificultats que té de saber quin és «el passat present» (George Steiner) que li escau.¹⁴ O, dit d'una altra manera, com ha de valorar el patrimoni escènic del passat per fer-lo present, sense complexos ni prejudicis, però també sense mandra ni incúria o ignorància. Un cop d'ull als estudis d'història teatral publicats aquests darrers deu anys evidencia la progressiva «transferència de coneixement» des del redós universitari al conjunt de la societat, per dir-ho en termes grandiloqüents, ja que bona part d'aquests llibres són el resultat de gruixudes tesis doctorals de l'escola antiga: Carles Batlle (*Adrià Gual, 1891-1902: per un teatre simbolista*, 2001), Francesc Foguet (*Teatre, guerra i revolució. Barcelona, 1936-1939*, 2001), Maria Magdalena Alomar (*El teatre a Palma entre 1955 i 1970*, 2005), Judit Fontcuberta (*Molière a Catalunya*, 2005), Fàtima Agut (*Memòria i pràctica teatral a Castelló de la Plana, 1940-1970*, 2007), Jordi Lladó (*Ramon Vinyes. Un home de lletres entre Catalunya i el Carib*, 2007), Josep-Joaquim Esteve (*La música al teatre de Palma, 1800-1817. L'efecte de la reforma il·lustrada*, 2008) o Enric Ciurans (*El Teatre Viu, una resistència cultural*, 2009).¹⁵

Derivats també de la investigació universitària, han anat apareixent, en aquesta dècada, nombrosos estudis o edicions que cobreixen diversos aspectes del teatre de totes les èpoques, des de recerques sobre les manifestacions medievals fins a monografies o edicions divulgatives o crítiques del teatre dels segles XVIII i XIX, que permeten un coneixement millor i una relectura de la tradició teatral (Francesc Fontanella, Josep Bernat i Baldoví, Narcís Oller, Josep Yxart), tot passant per aproximacions a autors concrets —com ara Mercè Rodoreda, Josep Palau i Fabre o Joan Brossa—, a escenògrafs o artistes relacionats amb el teatre —Antoni Clavé o els artistes plàstics de l'EA-DAG—, i, encara més excepcionalment, a algun aspecte del món de la dansa. Altres investigadors han començat també a fer exploracions en un camp d'anàlisi encara molt erm, com és el dels estudis sobre locals històrics (Goya, Líric, Malic, Molino, València Cinema), espais teatrals en actiu (Escalante Centre Teatral, Horta Teatre, Sala Beckett, Teatre del Mar, TNC) o escoles

14. George STEINER (2011): *Los logócratas*, Barcelona: Siruela, p. 42.

15. Actualment, bona part de les tesis d'arts escèniques —o de qualsevol altra matèria— que es presenten a les universitats públiques catalanes poden consultar-se íntegrament en format digital a la base de dades Tesis Doctorals en Xarxa (www.tdx.cat).

o aules de teatre (Lleida, Silla, Vic). I, encara, també amb molt de camí per córrer, alguns treballs s'han centrat en la trajectòria o en algun aspecte relatiu a les companyies teatrals: Els Joglars, La Fura dels Baus, Moma, Albenà, Iguana o Xarxa.¹⁶

16. 1) Estudis sobre el teatre medieval: *Del teatro del Misteri al misteri del teatro* (2001), de Luis Quirante Santacruz; *La Mort com a personatge, l'assumpció com a tema* (2002), edició de Josep Lluís Sirera, i *A cos de rei. Festa cívica i espectacle del poder reial a la Corona d'Aragó* (2010), de Francesc Massip. 2) Estudis i edicions sobre el teatre català dels segles del XVIII i XIX: *Memòries teatrals* (2001), de Narcís Oller, edició a cura d'Enric Gallén; *Teatre foguerer* (2002), estudi i edició de Jaume Lloret; *Versions teatrals* (2004), d'Antoni Febrer i Cardona, edició a cura de Joan Mas i Vives i Maria Isabel Ripoll Perelló; *Entremesos en mallorquí* (2005), edició a cura de Ramon Díaz; *Francesc Fontanella: una obra, una vida, un temps* (2006), editat per Pep Valsalobre i Gabriel Sansano; *C'est ça le théâtre! Josep Yxart i el teatre del seu temps* (2007), a cura de Josep M. Domingo i Rosa Cabré; *Teatre burlesc català del segle XVIII* (2007), edició crítica de Josep Maria Sala Vallaura; *Fontanellana: estudis sobre l'època i l'obra de Francesc Fontanella (1622-1683/85)* [2009], edició de Gabriel Sansano i Pep Valsalobre; *Josep Bernat i Baldoví: la tradició popular i burlesca* (2009), de Joaquim Martí Mestre; *Un cabàs de rialles: entremesos i col·loquis dramàtics valencians del segle XVIII* (2009), edició i pròleg de Gabriel Sansano, i *Examen d'un mestre sabater. Teatre català inèdit del segle XVIII* (2010), edició d'Anna Maria Villalonga. 3) Monografies sobre dramaturgs: *L'obra dramàtica de Mercè Rodoreda* (2002), de Francesc Massip i Montserrat Palau; *Teatre de Don Joan* (2003), de Josep Palau i Fabre, amb una introducció de Jordi Coca; *El Saltamartí de Joan Brossa: les mil cares del poeta* (2009), de Jordi Marrugat, i *Contextos de Joan Brossa: l'acció, la imatge i la paraula* (2010), de John London. 4) Monografies sobre escenògrafs o artistes: *Antoni Clavé i el teatre* (2000), d'Anna Riera i Asensio, i *Els artistes plàstics de l'EADAG* (2003), coordinat per Antoni Bueso. 5) Monografies sobre dansa: *Pensar la dansa* (2007) i *La Guerra Civil espanyola en la Modern Dance, 1936-1939* (2010), tots dos de Delfí Colomé. 6) Estudis sobre teatres o projectes artístics o institucionals: *València Cinema Studio SA. 25 años de resistencia cultural* (2001), d'Enrique Herreras; *Deu anys del Teatre del Mar, 1993-2003* (2003), coordinat per Joan Mas i Vives; *El Teatre Líric de l'Eixample, 1881-1900* (2006), de Montserrat Guardiet; *Teatre Nacional de Catalunya, 1996-2006* (2006); *30 anys de l'Horta. 30 anys de teatre valencià* (2006), d'Enrique Herreras; *Malic, l'aventura dels titelles* (2007), de Toni Rumbau; *Teatre Goya, 1916-2008* (2008), d'Enric Gallén; *El Molino, un segle d'història* (2009), de Lluís Permanyer; *Sala Beckett: 20 anys* (2009), d'Eduard Molner; *Abrir en oscuro: materiales para una historia gráfica de la escena valenciana* (2010) i *ECT. 25 anys Escalante Centre Teatral* (2010), tots dos d'Enrique Herreras. 7) Monografies sobre escoles o aules de teatre: *10 anys de teatre a la Universitat de Vic* (2004), de Jo-

Entre les obres de referència sobre la història teatral, és de justícia citar el *Diccionari del teatre a les Illes Balears* (2 volums, 2003 i 2006), dirigit per Joan Mas i Vives, una peça imprescindible per a la bibliografia escènica, i també els dos volums d'*El debat teatral a Catalunya. Antologia de textos de teoria i crítica dramàtiques*, subtitulats respectivament *El segle XIX* (2003) i *Del Modernisme a la Guerra Civil* (2011), a cura de Ramon Bacardit i Miquel M. Gibert, el primer, i Margarida Casacuberta, Francesc Foguet, Enric Gallén i Miquel M. Gibert, el segon. Com a projectes individuals, cal tenir en compte les grans síntesis *Història del teatre a Catalunya* (2006), de Josep Maria Sala Vallaura, i *Història del teatre català* (2007), de Francesc Massip, que abraça dels orígens fins al 1800 i que tindrà continuïtat en un segon volum. A despit que les condicions no són ni de bon tros òptimes, la recerca teatral ha incrementat els actius a partir de la iniciativa dels investigadors universitaris que han fet noves incursions en l'anàlisi de les arts escèniques o en la història del teatre, sobretot de l'època contemporània; al voltant del teatre infantil i juvenil —un dels camps més desatesos—, i a l'entorn de la recepció i la traducció teatrals.¹⁷ Entrarien en l'àmbit de la divulgació adreçada

sep Colomer i altres; *Aula* [de Teatre de Lleida]: *vint-i-cinc anys* (2007), i *Un viatge de llarg recorregut. L'Escola Municipal de Teatre de Silla en imatges. 25 anys, 1985-2010* (2010), de Jesús Escorihuela. 8) Estudis sobre companyies: *Els Joglars: espais* (2002), de Joan Abellan; *Moma Teatre, 1982-2002: vint anys de coherència* (2003), amb edició de Josep Lluís Sirera; *La Fura dels Baus, 1979-2004* (2004), coordinat per Àlex Ollé; *Albena Teatre, 10 anys amb el somriure d'un bes* (2004), edició de Roberto García; *20 anys Iguana Teatre* (2006), de Jordi Banal, Pere Fullana i Carles Molinet; *El torn de La Torna* (2006), coordinat per Mont Carvajal i Rosa Díaz; *Xarxa Teatre: 25 años sin fronteras* (2008), de Remei Miralles i Josep Lluís Sirera, i *Els Joglars 77: del escenario al trullo* (2008), editat per Rosa Díaz i Mont Carvajal.

17. 1) Actes de les diverses trobades de rang acadèmic sobre teatre contemporani: *I Simposi internacional sobre teatre català contemporani: de la transició a l'actualitat* (2005), editades per l'Institut del Teatre de Barcelona; *Una tradició dolenta, maleïda o ignorada?* (2006), *La revolució teatral dels setanta* (2009) i *L'Agrupació Dramàtica de Barcelona: entre el mite i la realitat?* (2011), totes tres corresponents a les Jornades de debat sobre el repertori teatral català (Universitat Autònoma de Barcelona), editades a cura de Francesc Foguet i Núria Santamaria, amb incorporació de Jaume Aulet en la primera i Mercè Saumell en la darrera, i *Teatre, passions i (altres) insolències. Lectures sobre la dramaturgia de Manuel Molins* (2008), a cura de Francesc Foguet i Gabriel Sansano, un títol fusterià per a les actes del I Simposi internacional d'arts escèniques (Universitat d'Alacant). 2) Actes de les tres edicions del Simposi sobre el teatre infantil i juvenil (Universitat Autònoma de Barcelona): *Dramaturgia al País de les Meravelles?* (2007), *Teatre i educació.*

a un públic no especialista, les aportacions d'Enric Ciurans (*Adrià Gual*, 2001), Yoya Pigrau (*Els Santpere*, 2002), Antoni Nadal (*El teatre mallorquí del segle XX*, 2002; *El teatre mallorquí del segle XIX*, 2007, i *Anecdolari teatral mallorquí, 1880-1936*, 2010), Francesc Foguet (*Margarida Xirgu, una vocació indomable*, 2002; *El gran Borràs: retrat d'un actor*, coescrit amb Isabel Graña, 2007, i *Margarida Xirgu: cartografia d'un mite*, 2010), Francesca Bartrina (*Dones de teatre*, 2010) o Ramon X. Rosselló (*El teatre català del segle XX*, 2011).

Amb relació estrictament al teatre contemporani, caldria fer constar els primers balanços de conjunt de la situació de la literatura o de les arts escèniques contemporànies: *¿Nuevas dramaturgias? Los autores de fin de siglo en Cataluña, Valencia y Baleares* (2000), de Maria-Josep Ragué-Arias; *Aproximació al teatre valencià actual (1968-1998)* (2000), amb edició de Ramon X. Rosselló; *Les arts escèniques a Catalunya* (2001), coordinat per Jordi Jané, i *L'escena del futur. Memòria de les arts escèniques dels Països Catalans* (2006), coordinat per Francesc Foguet i Pep Martorell (inclòs dins de la col·lecció d'assaig «Argumenta»), i també les aportacions miscel·lànies —a més de la citada sobre Manuel Molins— consagrades a dramaturgs en actiu: *Josep M. Benet i Jornet i la fidelitat al teatre de text* (2001), edició a cura d'Enric Gallén i Miquel M. Gibert; *Autour de l'oeuvre du J. M. Benet i Jornet. «La chambre de l'enfant». Quatre études et un entretien* (2007), edició a cura de Montserrat Prudon, i *Teatre català contemporani. Monogràfic entorn de l'obra de Jordi Galceran* (2008), editat digitalment a cura de Maria Llombart. En l'esfera internacional, cal subratllar els estudis —més focalitzats en la dramaturgia— de Sharon Feldman (*In the Eye of the Storm. Contemporary Theater in Barcelona*, 2009) o David George (*Sergi Belbel and Catalan Theatre: text, performance and identity*, 2010), i també els monogràfics sobre el teatre català contemporani en publicacions com ara *Contemporary Theatre Review* (núm. 3, 2007) o *Catalan Review* (vol. 23, 2009), totes dues de prestigi en el seu camp, i també la nounada *Pygmalion* (núm. 1, 2010), editada per l'Institut del Teatro de Madrid.

Quan les carabasses es tornen carrosses... (2009) i *Si l'emperador va nu!* (2011), editades per Francesc Foguet i Núria Santamaria, amb la incorporació en la darrera de Jordi Auseller. 3) Estudis sobre recepció i traducció: *Molière en català. Les reflexions dels traductors* (2007), de Judit Fontcuberta, i *Traduir Shakespeare. Les reflexions dels traductors catalans* (2007), de Dídac Pujol.

Deixem de banda les aportacions a obres miscel·lànies o monogràfics en publicacions no exclusivament teatrals.

Dins del gènere de l'autobiografia i de les memòries, un camp molt avinent per a la reconstrucció o la tergiversació més o menys deliberades de la memòria escènica o del passat personal, però imprescindible per disposar del testimoni dels protagonistes dels fets, registrem, si més no, les de les personalitats següents (de més a menys edat): Esteve Polls (*Cinc minuts abans que caigui el teló: memòries de tota una vida dedicada al teatre*, 2009); Josep M. Muñoz Pujol (*El cant de les sirenes: petita crònica del teatre independent a Catalunya, 1955-1990*, 2009); Montserrat Julió (*Vida endins*, 2003); Núria Espert (*De aire y de fuego: memorias*, escrita amb Marcos Ordóñez, 2002); Gonzalo Pérez de Olaguer (*Els anys difícils del teatre català: memòria crítica*, 2008); Josep Maria Loperena (*Memoria de los otros: crónica cruel de los 50 años de paz*, 2004); Josep M. Benet i Jornet (*Material d'enderroc*, 2010); Albert Boadella (*Memòries d'un bufó*, 2001), i Ventura Pons (*Els meus i els altres*, 2011).

Si la relació amb el passat continua essent una assignatura sense convocatòria d'examen de consciència, una altra és l'assagisme teòric sobre les arts escèniques. Tot i que molt més exigü, els estudis d'autoria indígena sobre teoria teatral es redueixen pràcticament —si n'exceptuem títols de divulgació com ara *El món del teatre* (2002), de Joan Castells et al., i *La literatura dramàtica* (2009), de Francesc Foguet i Núria Santamaria— als editats per l'Institut del Teatre en la col·lecció «Escrips Teòrics» de Jaume Melendres (*La direcció dels actors. Diccionari mínim*, 2000, i *La teoria dramàtica. Un viatge a través del pensament teatral*, 2006) i Raimon Àvila (*Moure i commoure: consciència corporal per a actors, músics i ballarins*, 2011), com també a altres contribucions més excèntriques (*El teatre del teatre: una visita, entre crítica i enamorada, al món de l'escenari*, 2000, de Santiago Sans, o *Gra a Gra* 2010. *Viure i veure l'acte performatiu*, 2010, coordinat per Anna Caihach).¹⁸ Una menció a part mereix *Una mirada al teatre modern i contemporani* (2010), de Ricard Salvat, amb edició a cura d'Enric Ciurans i Eulàlia Salvat i amb una introducció de Jordi Coca, una obra magna que recull en dos volums (1. *El teatre és una arma?* i 2. *El teatre és una ètica*) tres dels lli-

18. Amb una ambició més modesta, caldria també incloure en aquest aspecte les lliçons inaugurals del màster oficial interuniversitari d'Estudis Teatral publicades a la col·lecció «Documenta Teatral», coordinada per Francesc Foguet i Núria Santamaria, que ha publicat les intervencions de Jaume Mascaró (*Paradoxes i metàfores: reflexions sobre teoria i arts escèniques*, 2009), el mateix Melendres (*Sobre els ismes, els itmes i el tren elèctric d'Èmpoli*, 2009) i Rodolf Sirera (*Tot travessant el desert. L'autor com a adaptador. Quatre casos*, 2011).

bres de l'autor: *Historia del teatro moderno* (1981), *El teatre contemporani 1. El teatre és una arma? De Piscator a Espriu* (1966) i *El teatre contemporani 2. El teatre és una ètica. De Ionesco a Brecht* (1966), més el text inèdit dels anys vuitanta que duu per títol *Els teatres allunyats*.

Val a dir que el panorama de l'edició teatral seria molt més esponerós si l'Institut del Teatre de Barcelona, que als anys vuitanta i noranta del segle XX liderava amb bon tremp la publicació de llibres sobre teatre, no hagués permès el desmantellament del seu Gabinet d'Edicions i, en lloc de limitar les publicacions a un paper testimonial, hagués persistit en la política de: *a*) editar tant els grans clàssics com els textos d'autors d'aquí i d'arreu («Biblioteca Teatral», represa el 1982-[2001]; «Col·lecció Popular de Teatre Clàssic», 1994-[2002], i «Clàssics», 1995-[2005]) o els treballs de final de carrera dels estudiants de dramaturgia (l'efímera «Nous Dramaturgs», 2004-[2007]); *b*) oferir estudis solvents («Monografies de Teatre», 1975-[2003]; «Estudis», 1987-[1997]), reproduccions *facsimilars* («Facsimils del Fons Documental», 1984-[1988]) i, naturalment, obres de referència, de síntesi o manuals adreçats als estudiants («Materials Pedagògics», 1986-[2010]); *c*) posar a l'abast les teories dramàtiques més essencials o introduir les recerques teoricopràctiques més noves en les arts escèniques («Escrips Teòrics», 1991-[2011]), i, en darrer terme, *d*) homenatjar personalitats eminents del gremi («Premis d'Honor», 1998-[2003]).¹⁹ Com apuntava Jordi Coca amb coneixement de causa: «tot això s'ha acabat, no es fa, i per tant el retard amb el nostre entorn més immediat (el món castellà, Itàlia i França) en aquest camp és cada vegada més angoixant».²⁰

El cert és que, a diferència de l'esplendor de la dècada precedent, bona part de les col·leccions editades per l'Institut del Teatre, si no tancades temporalment, es troben en ple segle XXI en un molt lamentable i alarmant estat de congelació o de latència: en deu anys, l'Institut ha editat molts pocs títols, i a batzegades. Entre les novetats destaquem —a més dels ja alludits «Escrips Teòrics»— les traduccions de textos (Aristòfanes, Molière, Brecht) en les seves col·leccions de clàssics, els volums d'homenatge a Augusto Boal, Feliu Formosa i Emma Maleras («Premis d'Honor»), i el llibre *Grotowski: del teatre a l'art com a vehicle* (2009), de Pere Sais, publicat a «Materials Pedagò-

19. Indiquem entre claudàtors l'any en què es va publicar el darrer títol de cada col·lecció, una dada que esdevé prou eloqüent de la magnitud de la pèrdua. Un cas a part és l'edició de les peces dels Joglars en dos volums (2002 i 2007), que signa impudicament Albert Boadella, en una polèmica usurpació del concepte d'autoria.

20. Jordi COCA (2009): «Teories del teatre», *Avui*, 23 de març, p. 37.

gics». En uns moments en què el gairebé centenari Institut del Teatre aspira a convertir-se en un centre d'educació superior amb tots els ets i uts, és important que s'impliqui de manera més activa en les línies d'investigació relatives als camps de les ciències teatrals en què té més potencial, en col·laboració recíproca, com és natural, amb els grups de recerca de les universitats dels Països Catalans.²¹

Una altra vessant de l'assagisme, si l'entendem en un sentit molt generós, la trobem en les publicacions periòdiques especialitzades en teatre que defugen la immediatesa dels fulls de diari o dels mitjans virtuals i que, de fet, són un bon termòmetre dels indicadors de qualitat sobre el nivell de reflexió i de pensament en la matèria. Des de l'assagisme més o menys acadèmic fins a les publicacions de divulgació sobre la cartellera i les de caràcter netament gremial, els graus intermedis s'han omplert, amb més penes que treballs, amb revistes de signe divers. Posem-hi títols. De les primeres: *Assaig de Teatre. Revista de l'Associació d'Investigació i Experimentació Teatral* (1994-2010), sota la batuta de Ricard Salvat (avui aturada *sine die*), i *Estudis Escènics. Quaderns de l'Institut del Teatre* (represa el 2008), dirigida primer per Joan Casas i actualment per Àlex Broch.²² De les publicacions de divulgació sobre la cartellera: la digital *Teatralnet* (1997) o l'extinta *Teatre BCN* (1999-2010), conduïda per Carme Tierz. Dels òrgans de signe professional: la històrica *Entreacte* (1988), de l'Associació d'Actors i Directors Professionals de Catalunya i *Eq'ilibri* (2003), de l'Associació d'Actors i Actrius Professionals Valencians. Entre tots dos extrems s'ubicarien les revistes (*Pausa*). *Quadern de Teatre Contemporani* (2005), una publicació vinculada a l'Obrador de la Sala Beckett i dirigida inicialment per Carles Batlle, i *Hamlet. Revista de les Arts Escèniques* (2009), una vistosa proposta dirigida per Alfred Arola i editada per Arola Editors.²³

Fem-ne un balanç ràpid, almenys de les publicacions que s'adscriuen en el pol de la reflexió teòrica, tot donant per descomptada la seva valuosa apor-

21. El novençà Projecte de Recerca sobre les Arts Escèniques Catalanes (PRA-EC, 2011), impulsat pel mateix Coca, sembla que va en la línia de resituar el paper de l'Institut del Teatre en l'àmbit de la recerca.

22. Com a revista acadèmica, deixem constància també de *Stichomythia. Revista de Teatro Contemporáneo* (2002) de la Universitat de València, dirigida per Josep Lluís Sirera, que, tot i tenir com a marc de referència el teatre espanyol, també inclou articles sobre l'àmbit teatral dels Països Catalans.

23. Algunes d'aquestes revistes —*Entreacte*, *Assaig de Teatre*, (*Pausa*.)— han acollit en les seves pàgines nombrosos textos teatrals, com també ho ha fet, traduïts al castellà, la revista *Primer Acto*.

tació en aquest sentit: *Assaig de Teatre* i *Estudis Escènics* han atès un nivell de qualitat més aviat desigual, amb poc filtratge de continguts, com a revistes especialitzades (ni l'una ni l'altra s'ajusten als criteris acadèmics d'«impacte», tan perversos, de les envanides agències d'avaluació); *Pausa* tampoc no ha sabut ser escrupolosa en la tria del llistó d'exigència i ha perdut l'empenta de la represa; *Hamlet*, molt irregular, si bé supera la seva precedent *Escena* (1989-2004), deixa sovint que el disseny devori el contingut. Des de graus de profunditat i de professionalitat ben diversos, aquesta plètora relativa de publicacions ha tendit a desaparèixer del mapa (*Teatre BCN* fou substituïda, a la baixa, per *Time Out Teatre*) o a dur una vida agònica o, pel cap baix, d'hibernació (*Assaig de Teatre* o, més estacional, *Pausa* i *Estudis Escènics*).

Un altra font d'informació, molt més circumstanciada i a voltes ditiràmica i tot, és la que ofereixen les publicacions dels mateixos teatres. *La Revista del TNC* (2011; abans *Quadern*, 1999-2010), ara de difusió només digital, esdevé un mer butlletí de promoció dels espectacles. *DDT, Documents de Dansa i Teatre* (2003), editat pel Teatre Lliure, s'autodefineix amb el concepte iconoclasta i pueril de «tebeo-insecticida» i recull eclècticament articles, converses i documents teòrics de consum restringit, sempre al voltant dels muntatges que es programen en aquesta institució pública. Tota una altra ambició té *Reflexions Entorn de la Dansa* (2006), editada pel Mercat de les Flors, sota la coordinació de Joaquim Noguero i Bàrbara Raubert, una de les poques publicacions consagrades a l'art del moviment.²⁴

Amb uns criteris molt més seriosos, cal esmentar una de les iniciatives més singulars de la recerca teatral dels Països Catalans, digna de ser assumida com un projecte que podria ser d'abast nacional: *L'Anuari Teatral de les Illes Balears* (2005), publicat per la Càtedra Joan Ramis i Ramis de la Universitat de les Illes Balears i les Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Es tracta d'un volum d'extensió considerable que, sota la coordinació de Francesc Perelló, fa un balanç exhaustiu de les estrenes de les companyies i productores il·lenques, recull entrevistes a professionals del sector i articles de crítica teatral, recopila totes les notícies teatrals de l'any, sistematitza el nombre de funcions que s'han fet arreu de les Illes, recupera textos inèdits, indexa els estudis i obres publicades, radiografia la cartellera teatral i confecciona gràfics i taules comparatius de tota la informació aplegada (amb dades valuoses com ara el nombre d'espais, d'espectadors, de funcions, etcètera).

De les revistes culturals d'àmbit general, n'hi ha dues que han fet una

24. El Mercat de les Flors també coedita «CdT» (Cos de Lletra), una col·lecció «de dansa i pensament».

aposta molt clara per mantenir la presència de la crítica i la reflexió teatrals: *Serra d'Or*, amb una secció coordinada per Jordi Coca que, entre d'altres, ha destinat monogràfics al nou teatre català (2000), a Manuel de Pedrolo (2005) o al balanç de la primera dècada del segle XXI als Països Catalans (2010), i *L'Avenç*, que publica una secció de crítica teatral d'un gran rigor, signada per Núria Santamaria. No deixa de ser testimonial, tot i que molt necessari, l'espai que algunes revistes de cultura general (*Revista de Catalunya*, *Lluc*, *Benzina*) o especialitzades en llengua i literatura (*Els Marges*, *Caplletra*, *Llengua & Literatura*, *Caràcters* o *Lletres Valencianes*) esmercen en el teatre, en què a tot estirar —i moltes gràcies— publiquen ressenyes, estudis o dossiers sobre algun aspecte determinat o algun dramaturg de renom (com els que destinà *Lluc* a la política teatral illenca, el 2007, o a Alexandre Ballester, el 2008, i *Caràcters*, a Josep M. Benet i Jornet, el 2010).

Si aquest panorama és més aviat poc engrescador, encara ho és menys quan assistim a la progressiva residualització de la crítica teatral *de veres* en la premsa diària. No tan sols s'ha limitat, en termes generals, la periodicitat de les crítiques, sinó que sobretot se n'han reduït les capçaleres i s'hi ha escurçat l'espai —com ja constatava Gabriel Sansano—²⁵ fins a límits impossibles per als esforços crítics en actiu.²⁶ Els diaris generalistes, *ABC*, *Ara*,

25. Gabriel SANSANO (2006): «Entre la crònica i la crítica. Notes per a un estudi sobre la crítica teatral (1975-2000)», dins FOGUET i MARTORELL (coord.), *L'escena del futur*, p. 185-205.

26. Vegeu, per a una primera panoràmica del tombant de segle, Carles BATLLE (2000): «La crítica teatral a Catalunya a les envistes del 2000», *Serra d'Or*, núm. 481 (gener), p. 51-56. Entre altres crítics de teatre, dansa i circ en actiu el 2011, més o menys competents en la matèria, esmentem —per ordre alfabètic— els noms següents: Joaquim Armengol (*Avui/El Punt*), Begoña Barrera (*El País*), Marcel Barrera (*Avui*), Joan-Anton Benach (*La Vanguardia*, *El Temps*), Jordi Bordes (*El Punt/Avui*), Dani Chicano (*El Punt*), Nel Diago (*Cartelera Turia*), Sergi Doria (*ABC*), Imma Fernández (*El Periódico*), Santiago Fondevila (*Ara*, *Time Out*), Emili Gené (*Última Hora*), Enrique Herreras (*Levante*), Jordi Jané (*Hamlet*), César López Rosell (*El Periódico*), Marcos Ordoñez (*Babelia d'El País*), Iolanda G. Madariaga (*El Mundo*), Francesc Massip (*Avui*), Toni Mata i Riu (*Regió 7*), Javier Matesanz (*Diari de Balears*), Eduard Molner (*Culturas de La Vanguardia*), Antonio José Navarro (*Guía del Ocio de Barcelona*), Joaquim Noguero (*La Vanguardia*), Juan Carlos Olivares (*Ara*, *Time Out*), Bàrbara Raubert (*Avui*), Maria-Josep Ragué (*El Mundo*, *Artez*), Francesc M. Rotger (*Diario de Mallorca*), Núria Santamaria (*L'Avenç*) o Carmen del Val (*El País*). Dels crítics de literatura dramàtica que s'hi dediquen amb una certa regularitat, citem els noms de Carles Cabrera (*Lluc*), Francesc Calafat (*Quadern*

Avui, *El Mundo*, *El País*, *El Periódico*, *El Punt*, *La Vanguardia*, etc., s'interessen pel sensacionalisme i el *glamour*, com més frívol millor, mentre que reserven cada vegada menys caràcters a la crítica d'espectacles —la de llibres es troba en una situació encara més marginal, reduïda a algunes ressenyes escadusseres a *Presència*, *Cultura* de l'*Avui* o *Quadern(s)* d'*El País*—. No cal dir que, si exceptuem el cas d'*Escenaris* (2000), de la Xarxa de Televisions Locals, no deixa de ser tot un símptoma de pèrdua d'espai mediàtic la desaparició de programes televisius com ara *Escena* (2002-2003), de TV3, o *Èxit* (2007-2008), de BTV, i d'altres d'específicament dedicats al teatre d'emissores de ràdio (a la COM, per exemple).²⁷ Comptes fets, la presència del teatre en les programacions televisives és anecdòtica: ni es parla de l'actualitat escènica, ni es retransmeten obres teatrals enregistrades *in situ*. Com es planyia Sergi Schaaf, «el teatre com a expressió artística i cultural, i també com a espectacle, és inexistent a la televisió».²⁸ En els mitjans de gran difusió —excepte i encara la premsa escrita on resisteix una mica— les arts escèniques són gairebé invisibles. Tret d'algunes experiències de teatre virtual —que tampoc no sembla que hagin acabat de reeixir— i tret de la funció que exerceixen com a mitjà de difusió de companyies, grups i dramaturgs, els nous formats audiovisuals han expellit, si es mira bé, les arts escèniques del seu terreny enlluernador, per més que fascinin alguns professionals fins a extrems hiperbòlics.

No és or tot el que lluu o menys és menys

El replegament cada vegada més gran de les col·leccions que editen textos teatrals, el desinterès editorial envers els estudis o els assaigs sobre les arts escèniques, la carestia de revistes especialitzades tant de caràcter acadèmic com divulgatiu, la progressiva relegació de la crítica a la marginalitat i la desídia dels equips artístics dels teatres públics i privats envers els seus serveis de publicacions són factors que impliquen una regressió paradoxal en uns

d'*El País* a València), Francesc Foguet (*Quadern* d'*El País* a Barcelona), Enric Gallén (*Presència*), Biel Sansano (*Caràcters*) o Miquel Àngel Vidal (*Lluc*).

27. Descartem un succedani de crítica teatral —molt prodigat a la ràdio— com és el del comentari recomanació, naturalment graciós i desenfadat, que fa més mal que no pas servei a la difusió de les arts escèniques.

28. Sergi SCHAAFF (2010): «El teatre a la televisió», *Hamlet*, núm. 3 (15 d'abril), p. 73. Ens adherim a la sol·licitud de Schaaff sobre la necessitat que la televisió —i en especial la pública— acosti els espectadors a l'escena catalana.

moments en què nombroses veus perden l'oremus assegurant que el teatre català mai no havia viscut uns moments més daurats. La millora substancial de l'ecosistema teatral ha generat més d'un miratge que la perspectiva i l'evolució dels propers anys probablement aclariran amb més nitidesa. Si al capdavall descobrim que només era un cert miratge d'oasi, l'edició teatral és indubtable que es troba en els marges i que, com a estimuladora de reflexió, de coneixement i de crítica, no deixa de ser incòmoda per als qui, constructors dels discursos hegemònics, edifiquen relats cofoistes i interessats.

En la primera dècada del segle XXI, el fet és que les dinàmiques mercantils del món del llibre no han compensat el dèficit estructural del gènere, sinó que l'han conduït a una retracció molt preocupant. El balanç d'efectius resulta manifestament insuficient, precari i desolador, perquè hi ha el perill que l'edició teatral tendeixi a ser residual i que, en conseqüència, les arts escèniques perdin la matèria dels somnis, la vibració de les idees, els valors humans creatius, crítics i alliberadors, que són els únics que, com diria Ernesto Sabato, ens poden salvar d'«aquest terratrèmol que amenaça la condició humana».²⁹ La situació pot empitjorar encara més amb l'esbombada crisi econòmica i els vents de signe neoliberal i neocon, devastadors, que sacsegen les polítiques culturals del conjunt del territori. Els espais per a la reflexió i la crítica són cada vegada més minoritaris i especialitzats, amb molt poca o gens d'incidència pública. Sovint, les arts escèniques només tenen accés als mitjans de gran difusió si responen a la crida sensacionalista, als «esdeveniments espectaculars» —en el sentit debordia—, a la funcionalitat comercial o al maquillatge culturalista. En els marges del miratge de l'oasi, l'edició teatral en català toca mínims històrics i resisteix només en una perifèria molt feble estructuralment, que pot ser escombrada per una ínfima rèplica local del terratrèmol global que denunciava Sabato.

Bellaterra, estiu de 2011

29. Ernesto SABATO (2011): *La resistència*, Barcelona: Seix Barral, p. 13.